

INORDNING OCH UPPROR

Om det ambivalenta förhållandet till traditionen i modern svensk arbetarlitteratur

av Magnus Nilsson

Modern svensk arbetarlitteratur präglas i stor utsträckning av ett ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen. Många arbetarförfattare som själva gör anspråk på eller accepterar en tillskriven hemhörighet i denna tradition markerar samtidigt avstånd till densamma, ofta med utgångspunkt i att den äldre arbetarlitteraturens tematiseringar av fenomenet klass framstår som politiskt och litterärt otillfredsställande.

Syftet med föreliggande artikel är att uppmärksamma och analysera denna ambivalens. Först kommer jag att diskutera konstruktionen av svensk arbetarlitteratur som en tradition och undersöka vilken roll denna spelar såväl i som utanför den litterära offentligheten. Därefter kommer jag att ge en översiktlig presentation av svenska arbetarförfattares ambivalenta förhållande till traditionen under perioden 1945–2010.

Svensk arbetarlitteratur som tradition

Arbetarlitteratur är litteratur vars reception i hög grad präglas av att läsaren kopplar samman det lästa med arbetarklassen.¹ En sådan

reception innebär dock bara att det uppstår *möjlighet* att klassificera verket i fråga som arbetarlitteratur. Nödvändiga *förutsättningar* för att så ska ske är dels att just denna kategori är tillgänglig för läsaren, dels att det framstår som meningsfullt att använda den.

Kategorin arbetarlitteratur (eller, rättare sagt, de överlappande beteckningarna *arbetarlitteratur*, *arbetardiktning*, *proletärlitteratur* och *proletärdiktning*) tycks ha slagit igenom i den litterära offentligheten kring 1920.² Och redan då verkar den ha använts för att beskriva en tradition (eller en strömning, en skola etc.). Så var exempelvis fallet när Richard Steffen 1921 i *Översikt av svenska litteraturen* presenterade ”proletärdiktningen” som den ”kraftigaste och i många avseenden intressantaste insats, som gjorts i de två senaste decenniernas litterära produktion”.³

Idag hittar man – exempelvis i litteraturhistoriska översiktsverk och litteraturvetenskaplig forskning, men även i litteraturkritik och kulturjournalistik – en relativt stabil konstruktion av svensk arbetarlitteratur som en tradition. Denna ser i grova drag ut som följer: Arbetarlitteraturen uppstod inom arbetarrörelsens kulturella offentlighet under slutet av 1800-talet, och utgjordes inledningsvis

främst av agitatorisk lyrik, sång och kortprosa. Under början av 1900-talet blev en rad arbetarförfattare framgångsrika även utanför arbetarrörelsen med realistiska romaner och noveller och under 20-talet ökade andelen svenska författare med arbetarklassbakgrund radikalt (en process som ofta betecknas som ”parnasens demokratisering”).⁴ På 1930-talet fick arbetarlitteraturen sitt definitiva genombrott. Under detta decennium – som betraktas som arbetarlitteraturens guldålder – dominerade den självbiografiska bildnings- eller uppväxtromanen, men arbetarförfattare publicerade också modernistisk lyrik och olika former av kollektivskildringar. På 1940- och 1950-talen förnyades arbetarlitteraturen med samhällskritiska skildringar av arbetarklassens ställning i det moderna industri- konsumtions- och välfärdssamhället. Samma temata dominerade i 1960- och 1970-talens arbetarlitteratur, som huvudsakligen utgjordes av dokumentära skildringar och realistiska romaner. Efter en nedgångsperiod under framför allt 1980- och 1990-talen har arbetarlitteraturen sedan början av 2000-talet åter fått ett uppsving.

Denna konstruktion av svensk arbetarlitteratur som en tradition är inte essentialistisk. Exempelvis uppvisar de texter som inrangeras i traditionen inga gemensamma drag som skiljer dem från andra typer av litteratur. Inte heller hålls traditionen samman av någon entydig definition av vem som ska räknas som arbetarförfattare. Visserligen finns det såväl formella som innehållsliga drag som är särskilt vanliga inom arbetarlitteraturen, och det finns också likheter mellan många arbetarförfattare, exempelvis vad gäller social bakgrund, politisk övertygelse etc. Men det finns även stora skillnader mellan exempelvis texter som ”Arbetets söner” och *Godnatt, jord* eller författare som Martin Koch och Maja Ekelöf. Att dessa verk och författare ändå i allmänhet betraktas som hemmahörande i den arbetarlitterära traditionen visar att denna utgörs av texter och författarskap som *av olika anledningar* kopplats

samman med arbetarklassen och därmed definierats som arbetarlitteratur.⁵

Även om konstruktionen av den arbetarlitterära traditionen idag är relativt stabil har den i viss utsträckning förändrats över tid. Det har också vid olika tidpunkter och i olika sammanhang rått oenighet om traditionens gränser. Utifrån olika definitioner av fenomenet arbetarlitteratur har olika historier om den arbetarlitterära traditionen berättats, historier med olika intriger och karaktärer. Medan Axel Uhlén i *Proletärdiktningens pionjärperiod 1885–1909* räknade Ture Nerman och Verner von Heidenstam till arbetardiktarna har dessa exempelvis sällan tillerkänts hemvist i den arbetarlitterära traditionen av andra kommentatorer.⁶

En lång rad aktörer har varit delaktiga i konstruktionen av den svenska arbetarlitterära traditionen. Det har gjorts åtskilliga försök att presentera traditionen översiktligt, både av akademiska och icke-akademiska litteraturhistoriker, och recensenter och kulturjournalister har ofta kommenterat den samtida arbetarlitteraturens förhållande till äldre föregångare. Dessutom har många författare haft synpunkter på vem som hör hemma i den arbetarlitterära traditionen. Somliga har gjort anspråk på hemhörighet i denna tradition genom att signalera samhörighet med äldre arbetarlitteratur eller med samtida arbetarförfattare, medan andra värt sig mot att inrangeras i densamma. Till den förra gruppen hör exempelvis Ivar Lo-Johansson, som framgångsrikt marknadsförde sig som en centralgestalt i den svenska arbetarlitteraturen. Som exempel på författare som försökt bryta sig ur traditionen kan man anföra Ragnar Jändel, Ivan Oljelund och Harry Blomberg, som alla protesterade mot att Steffen räknade dem till ”proletärdiktarnas” skara.⁷

Kategorin arbetarlitteratur är alltså (bland annat) tillgänglig i den litterära offentligheten som beteckning på en tradition. Det är även (bland annat) just som beteckning på en tra-

dition som kategorin framstått som meningsfull. Genom att verk och författare definierats som arbetarlitteratur respektive arbetarförfattare har dessa inordnats i den arbetarlitterära traditionen och därigenom placerats i en betydelskapande kontext. (Dessa konstateranden innebär för övrigt att *den svenska arbetarlitteraturen* kan definieras som *litteratur vars reception i avgörande grad påverkas av att den kopplas samman med arbetarklassen och därför inordnas i den arbetarlitterära traditionen*.)

Den arbetarlitterära traditionen och det litterära fältets symboliska ekonomi

Att den svenska arbetarlitteraturen konstrueras som en tradition påverkar inte bara tolkningen av litterära verk och författarskap, utan har också en lång rad andra konsekvenser såväl i som utanför den litterära offentligheten.

Traditioner är konstruktioner av det förflutna som är produktiva i samtiden. Detta framhålls av Raymond Williams, som definierar fenomenet som "en avsiktligt selektiv version av ett formativt förflutet och ett redan format närvarande, vilket då på ett kraftfullt sätt är verksamt i den sociala och kulturella definitions- och identifikationsprocessen".⁸

En bra utgångspunkt för förståelse av hur konstruktionen av en litterär tradition är kulturellt produktiv finner man hos Pierre Bourdieu. I *Konstens regler* skriver han exempelvis följande om beteckningarnas roll i det litterära fältet: "Orden, namnen på skolor eller grupper, egennamnen är så betydelsefulla därför att de *skapar tingen*: de är särskiljande tecken som *producerar existens* i ett universum där att existera är att skilja sig från, 'göra sig ett namn', ett eget namn eller *ett gemensamt namn (gruppens)* [mina kursiveringar]".⁹ Att ett verk eller en författare betecknas som arbetarlitteratur respektive arbetarförfattare och inordnas i den arbetarlitterära traditionen får alltså konsekvenser inom ramen för det litte-

rära fältets symboliska ekonomi. Framför allt kan traditionstillhörigheten påverka (positivt eller negativt) författares förmåga att ackumulera litterärt kapital.¹⁰ Under perioder då den arbetarlitterära traditionen åtnjuter en stark ställning i det litterära fältet kan författare genom att hävda hemhörighet i densamma göra anspråk på litterärt kapital som ackumulerats där. Under perioder när arbetarlitteraturens status är låg kan inordning i traditionen emellertid utgöra en symbolisk utgiftspost, vilket i sin tur kan leda till försök att etablera distans till traditionen.

Att ackumulera litterärt kapital genom att hävda hemhörighet i den arbetarlitterära traditionen är en strategi som har sina begränsningar. En sådan är att den, åtminstone potentiellt, står i konflikt med det originalitets- och modernitetsideal som varit en central aspekt av det litterära fältets doxa ända sedan detta fält först etablerades, en annan att författarrollen arbetarförfattare ofta förutsätter att det kulturella kapitalet "arbetarklassstillhörighet" legitimeras som symboliskt kapital i det litterära fältet, vilket står i konflikt med det autonomiideal som präglar den "rena" produktions delfält.¹¹ Mot denna bakgrund framstår ett ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen som en rimlig strategi för maximerad kapitalackumulation. Genom att både hävda hemhörighet i och markera distans till traditionen kan arbetarförfattare samtidigt göra anspråk på det litterära kapital som redan ackumulerats inom denna tradition och begränsa de negativa effekter som traditionstillhörigheten har inom vissa delar av det litterära fältet.

Arbetarlitteratur som subaltern klassdiskurs

Arbetarförfattarnas förhållande till den arbetarlitterära traditionen påverkas utan tvekan av denna traditions status i det litterära fältet. Samtidigt måste man emellertid också beakta

att dess ”produktivitet” inte är begränsad till detta relativt autonoma fält.

Att det litterära fältet har just *relativ* autonomi i förhållande till andra delar av den samhälleliga totaliteten är en av huvudteserna i Bourdieus kultursociologi. Bland annat hävdar han att skeendena i fältet är *överdeterminerade* av klasskampen och att det råder *strukturell homologi* mellan det litterära fältets interna motsättningar och ”den övergripande motsättningen mellan de sociala klasserna”.¹² Detta faktum hänger i allra högsta grad samman med det ambivalenta förhållande till traditionen som man finner hos många arbetarförfattare.

Arbetarlitteratur är litteratur som aktualiserar frågor om klass och därigenom bidrar till produktionen av diskurser om detta fenomen. Därmed står den nödvändigtvis i ett dialogiskt och konfliktfyllt förhållande till andra klassdiskurser.¹³ Denna insikt har under senare år legat till grund för flera akademiska studier av skönlitterära klasskildringar som inspirerats av den dialektiska och anti-essentialistiska (postmoderna) marxism som utvecklats av Stephen A. Resnick och Richard D. Wolff.¹⁴ En grundläggande tes i denna forskning är att litterära klasskildringar inte är representationer av extra-litterära fenomen, utan delar av ”an ongoing perceptual struggle that is part of class relations”.¹⁵

Under perioden 1945–2010 kan man identifiera flera olika diskurser eller föreställningar om klass som vid olika tidpunkter varit socialt hegemoniska i den svenska offentligheten. Under decennierna efter andra världskriget dominerande exempelvis den folkhemsideologi som förnekade att samhället skulle präglas av antagonistiska klassmotsättningar och hävdade klassamarbete som ideal.¹⁶ Senare har olika föreställningar om ”det postindustriella samhället” som ett samhälle där industrisamhällets klasstrukturer upplösts, eller föreställningar om ”det mångkulturella samhället” som ett samhälle där etnicitet efterträtt klass

som strukturerande princip, övertagit denna roll.¹⁷

Arbetarlitteraturens aktualiserande av fenomenet klass har skett i dialog med dessa socialt hegemoniska föreställningar. Därmed har det faktum att dessa förändrats inneburit att den äldre arbetarlitteraturen gång på gång kommit att framstå som daterad. Den arbetarlitteratur som på 1940-talet formulerade diskurser om klass i dialog med folkhemsideologins löften om att demokrati, social ingenjörskonst och ekonomisk tillväxt skulle leda till klasssamhällets försvinnande har exempelvis inte kunnat spela någon viktigare roll i den kulturella kamp om fenomenet klass som förts när föreställningar om det postindustriella eller mångkulturella samhället varit socialt hegemoniska. Nya generationer av arbetarförfattare har alltså ständigt upplevt att den klassverklighet i vilken de skriver varit radikalt annorlunda än den som föregångarna haft att förhålla sig till. Och detta har ofta lett till brott med de konventioner för klasskildring som utvecklats inom den arbetarlitterära traditionen.

Eftersom arbetarlitteraturen *aktualiserar* fenomenet klass, medan de socialt hegemoniska föreställningarna om detta fenomen under perioden från 1945 till idag har varit föreställningar om klasssamhällets försvinnande, har arbetarlitteraturens diskurser om klass varit *subalterna*. Och detta har inte bara varit fallet i samhället i stort, utan även inom den litterära offentligheten.

Att arbetarlitteraturen konsektreras som en betydande tradition i den moderna svenska litteraturen kan illustreras av det faktum att Harry Martinson och Eyvind Johnson tilldelades Nobelpriset i litteratur i egenskap av representanter för den arbetarlitterära traditionen.¹⁸ Denna konsektrering till trots har arbetarlitteraturens fokus på frågor om klass emellertid förblivit ett subalternt ideal i det litterära fältet. Och arbetarlitteraturens status som just en underordnad men relativt stark tradition i den moderna svenska litteraturen

kan utgöra en viktig del av förklaringen till att många arbetarförfattare uppvisat ett ambivalent förhållande till sina föregångare. Å den ena sidan har traditionens förhållandevis starka ställning gjort att den kunnat fungera legitimerande (såväl i som utanför det litterära fältet) för arbetarlitteraturens subalterna diskurser om klass.¹⁹ Å den andra sidan har dess underordnade ställning inneburit att de litterära former – exempelvis för klasskildring – som etablerats inom denna tradition kommit att åtnjuta låg status i det litterära fältet, och därmed att de upplevts som estetiskt (och politiskt) otillfredsställande.

Förhållandet till traditionen i modern svensk arbetarlitteratur

Arbetarlitteratur är litteratur som explicit kopplas samman med arbetarklassen och därmed med en bestämd social position och ett bestämt socialt perspektiv. Därför präglas den ofta av medvetenhet om sin ställning i såväl den litterära offentligheten som i samhället i stort, en medvetenhet som, med Eva Adolfs-sons ord, ger upphov till en hög grad av uppmärksamhet på ”det egna talet, dess möjligheter och plats i offentligheten”, eller, med andra ord, ”självreflexion”.²⁰

Självreflexionen i den svenska arbetarlitteraturen från perioden efter 1945 tar sig ofta uttryck i en tematisering av den egna klassdiskursens subalternitet, och av hur denna leder till ett ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen. I det följande kommer jag att analysera denna tematik i svensk arbetarlitteratur från perioden 1945–2010.

När Folke Fridell slog igenom som författare på 1940-talet presenterade han sig som en förnyare av arbetarlitteraturen. Samtidigt som han gjorde anspråk på hemhörighet i den arbetarlitterära traditionen markerade han alltså också distans till densamma genom att hävda att den behövde moderniseras. Beho-

vet av förnyelse motiverade Fridell med att den ”moderne maskinbetjäntens frihetssång” ännu inte skrivits, det vill säga att arbetarklassens ställning i den moderna industrin och det framväxande folkhemmet förblivit outforskad i litteraturen.²¹ Det följande citatet ur artikeln ”Arbetarna och proletärlitteraturen” från 1947 belyser huvuddragen i Fridells syn på den äldre arbetarlitteraturen:

Vad som behövs är en förnyelse av proletärlitteraturen; en diktning som vågar placera sig i ett förutsättningslöst centrum bland nuets problemkomplex.

På detta område har proletärlitteraturen svikit sin uppgift, sin självförnyelse, sin nödvändiga anknytning till modern nutidsanalys. [---]

Den proletärlitteratur som en gång mottogs med entusiasm reagerade främst mot den ekonomiska fattigdomen. Jag vill påstå att denna art av proletärlitteratur idag är förlegad [...].

[---] Den nya proletärdiktningens signum måste bli en radikalism också på gestaltningens, analysens område.²²

Fridells tes om framväxten av ett nytt klass-samhälle och om behovet av nya strategier för att skildra arbetarklassen uttrycks inte bara programmatiskt, utan tematiseras också i flera av hans romaner, framför allt i *Död mans hand* (1946) och *Greppet hårdnar* (1948). Där skildras det moderna industri- och välfärdssamhället som ett brutalt klassamhälle där arbetarklassen är exploaterad, alienerad och maktlös. Och denna skildring formuleras genomgående i dialog med den då socialt hegemoniska föreställningen om klass, nämligen folkhemsideo-login. Som exempel kan man anföra följande stycke ur *Död mans hand*:

Det är sant att vi inte är så fattiga längre. Inte om man bara tänker på mat och en säng att ligga i. Kvävningsgreppet kommer inte från den hålgrinande nöden. Vår generations svältkonstnärer dö mätta på samhällets kaloririka och effektiviserade pensionärsinrättningar.

[---] Vi är kamrater och får medalj om halsen i stället för silkessnöret. Vi sitter i samma båt som herrarna och skruvar muttrar på civilisationens maskineri. Men den hjärtliga kamratatmosfären kväver oss genom sin falskhet, sin stinkande osannolikhet. Och bakom hjärtligheten ligger föraktet bart och skälvande. Vi har rösträtt och vitaminrik föda men föraktets giftgas tränger mot oss som en obotbar sjuka.²³

Här beskrivs framväxten av en ny klassverklighet. Äldre tiders materiella nöd och politiska ojämlikhet har ersatts av välstånd och en anda av kamratskap. Samtidigt betonas emellertid att dessa förändringar inte är radikala, utan att arbetarklassen fortfarande intar en underordnad ställning i samhället. Dessutom framhålls att den nya klassverkligheten inte bara är reell, utan även diskursiv. Att det ekonomiska välståndet ökat presenteras som ett faktum, medan beskrivningen av "kamratatmosfären" som *falsk* är ett påpekande att folkhemsideologin är lika viktig som de ekonomiska och politiska samhällsförändringarna för den nya verklighetens framväxt.

Genom att explicit gå i kritisk dialog med den socialt hegemoniska folkhemsideologin positionerar Fridell den egna klassdiskursen som subaltern. Dessutom tematiseras i *Död mans hand* och *Greppet hårdnar* hur den arbetarlitterära tradition som Fridell företräder har en subaltern ställning i förhållande till de dominerande litterära idealen.

Den episka situationen i *Död mans hand* och *Greppet hårdnar* är att romanernas huvudperson och jag-berättare, textilarbetaren David Bohm, skriver om sitt liv. Bohm är alltså en skrivande arbetare, och i hans funderingar kring denna identitet tematiseras arbetarlitteraturens förhållande till såväl folkhemsideologin som till idealen i den litterära offentligheten.

I inledningen till *Död mans hand* gör Bohm följande reflexion: "Här sitter jag nu och skriver om mig själv precis som om jag vore en högst märkvärdig människa. Men det är jag

inte alls. Bara en vanlig arbetare".²⁴ På samma sätt som Bohms kritik av klassorättvisor framställs som subaltern i förhållande till folkhemsideologin skildras alltså hans försök att skriva litterärt om sina erfarenheter som arbetare som ett brott med de dominerande litterära idealen. Att skriva om sitt liv är någonting som är förbehållet märkvärdiga människor. Och arbetare är inte märkvärdiga, utan vanliga. Senare i romanen formuleras detta förhållande ännu mer tillspetsat, när Bohm hävdar att hans berättelse inte är "litterär".²⁵

I *Greppet hårdnar*, som utgör en direkt fortsättning på *Död mans hand*, fördjupar och utvecklar Fridell sin diskussion av arbetarlitteraturens ställning i den litterära offentligheten. I denna roman skildras hur den självbiografiska berättelse som utgjorde *Död mans hand* har publicerats, och hur Bohm bjuds in till en litterär diskussionsgrupp för att diskutera sitt skrivande. I denna grupp förklarar man att Bohms text skäms av att den innehåller för mycket "skit".²⁶ Dessutom anklagar man Bohm för att ensidigt ta arbetarnas parti, istället för att belysa den skildrade situationen ur flera synvinklar.²⁷ Såväl innehållet (skildringen av en arbetares vantrivsel i folkhemmet och på sin arbetsplats) som tendensen (partitagandet för arbetarklassen) i Bohms text förklaras alltså bryta mot den goda litterära smaken.

Fridells skildring av reaktionerna på Bohms skrivarmödor är en självreflexiv tematisering av arbetarlitteraturens subaltern status i den litterära offentligheten. Medvetenhet om denna status skulle mycket väl kunna leda till en distansering från den arbetarlitterära traditionen, eller till ett insisterande på att dess estetik borde anpassas till de rådande litterära idealen. Att Fridell skildrar Bohm med sympati tyder emellertid på att han inte ser någon anledning att ta avstånd från arbetarlitteraturens fokus på klass eller dess partitagande för arbetarklassen, utan att han snarare är ute efter att kritisera de dominerande litterära idealen. Samtidigt visar Fridell dock att det saknas ett litterärt legitimt

språk för att skildra klass och klassorättvisa. Och därmed formuleras implicit en kritik av den arbetarlitterära traditionen. För genom att vara trogen denna traditions litterära ideal lyckas ju Bohm inte få gehör för sin kritik av det svenska klassamhället.

Kurt Salomonsons romaner från 1950- och 1960-talen påminner i flera avseenden om Fridells 1940-talsverk. I *Grottorna* (1956) tematiseras exempelvis den egna klassdiskursens subalternitet i förhållande till folkhemsideologin på ungefär samma sätt som i *Död mans hand* och *Greppet hårdnar*.²⁸ Dessutom tematiserar även Salomonson svårigheten att på ett effektivt sätt skildra klass och klassorättvisor litterärt.

Liksom Fridell skildrar Salomonson klass som ett osynliggjort fenomen.²⁹ Och i beskrivningen av hur det skulle kunna synliggöras uttrycker han tvivel på den gestaltande fiktionsprosa som kommit att bli ett dominerande berättarmodus inom den arbetarlitterära traditionen. Ett tecken på detta tvivel är hans starka dokumentära anspråk, som bland annat kommer till uttryck i hans insisterande på att "kärnpunkten" i *Grottorna* "bärs upp av en autentisk händelse".³⁰ Ett annat tecken är det faktum att Salomonson i *Grottorna* skildrar en icke-fiktiv genre, nämligen det avslöjande journalistiska reportaget, som en diskurs med möjligheter att utmana den socialt hegemoniska föreställningen om klassmotsättningarnas försvinnande. Romanens huvudkaraktär, Ambjörn, är en före detta journalist som är på flykt från sitt förflutna och tar arbete i en gruva. Redan innan han börjat arbeta kallas han dock till platschefen för ett samtal. Denne vill nämligen få en försäkran om att Ambjörn inte planerar att skriva någon "skandalartikel" om gruvan.³¹ Senare i romanen skildras också hur gruvbolaget tvingas ingripa mot vad de uppfattar som "FRUKTANSVÄRD SMUTSKASTNING", nämligen en veckotidningsartikel som kritiserat dess "metoder att förflytta silikosskadade arbetare mot deras vilja".³²

Salomonsons intresse för det "autentiska" och för det journalistiska/dokumentära pekar fram mot det kanske mest radikala försöket under 1900-talets senare hälft att förnya det arbetarlitterära berättandet, nämligen de så kallade rapportböckerna om arbetarklassen från 1960- och 1970-talen. Till de intressantaste av dessa hör Göran Palms *Ett år på LM* (1972) och *Bokslut från LM* (1974). I den förra diskuterar Palm – som titeln antyder – det han upplevt under ett år som monteringsarbetare på LM Ericssons fabrik i Midsommarkransen. I den senare fortsätter han denna diskussion, men tar även upp mottagandet av den första boken.

Ett "sammanhållande grundtema" i LM-böckerna är, som påpekats av Lars-Göran Malmgren, frågan om "hur man ska skapa ett solidariskt klassmedvetande" bland arbetarna.³³ Och detta tema behandlas med utgångspunkt i följande "huvudproblem": "Klassen i ekonomisk och objektiv bemärkelse, definierad efter sin plats i produktionen, existerar. [...] Men klassen i subjektiv bemärkelse, som en klassmedveten solidarisk och aktiv grupp existerar inte".³⁴

Anledningen till att arbetarna inte är klassmedvetna är enligt Palm den socialt hegemoniska föreställningen att Sverige inte (längre) skulle vara något klassamhälle, eller – för att använda Palms egna ord – "den uppfifrån spridda föreställningen om Kroppsarbetaren som en art stadd i snabbt utdöende i automationens tidsålder".³⁵ Genom att beskriva denna föreställning (som Palm anser vara "en ren och skär bluff") som kommande "uppfifrån" positionerar Palm den egna klasskildringen som subaltern i förhållande till den hegemoniska ideologin.³⁶ Detta kommer även till uttryck i hans påpekande i *Bokslut från LM* att hans fokus på klass i *Ett år på LM* kritiserats för att vara dogmatiskt: "Ja, många läsare har berömt mig för att vara odogmatisk så länge jag glömmer klassen för individerna, men så snart jag kommer ihåg klassen igen blir de besvikna och

tycker att jag återfaller i 'dogmatism'. Den som omfattar dogmen att arbetarklassen finns är alltså dogmatisk, och den som omfattar dogmen att arbetarklassen inte finns är odogmatisk".³⁷

I LM-böckerna apostroferar Palm flera gånger äldre arbetarlitteratur. Exempelvis citerar han Helmer Grundström, rekommenderar läsning av Ivar Lo-Johansson och diskuterar Fridells sentens om att arbetarna borde få vara med och "dela och bestämma".³⁸ Härigenom markerar han hemhörighet i den arbetarlitterära traditionen. Men han markerar också – vilket kommer att visas nedan – avstånd till densamma.

I *Ett år på LM* ägnar Palm stor uppmärksamhet åt att beskriva hur hans upplevelser på LM Ericsson på ett radikalt sätt skiljer sig från olika representationer av industriarbete. Bland annat påpekar han att han inte "sett röken av" det "helvete av hets, buller, smuts och övervakning som industriarbetet ofta *skildrats* som på senare tid [min kursivering]".³⁹ Några av dessa missvisande skildringar av har han funnit i arbetarlitteraturen. Exempelvis framhåller han att även om han inte betvivlar att verk som Sara Lidmans *Gruva* och Marit Paulsens *Du människa* skulle vara realistiska så får man inte generalisera utifrån den bild av modernt arbete som de ger.⁴⁰

Palm formulerar också en mer teoretiskt inriktad kritik av arbetarlitteraturen som en tradition som inte förmått bryta med den borgerliga estetiken. Som Malmgren framhållit kan Palms val "av dokumentär metod för LM-böckerna" ses som ett försök att "bryta med den borgerliga litterära institutionen och uppnå en politisk funktion".⁴¹ För att kunna bryta med den borgerliga ideologiska hegemonin måste litteraturen alltså bryta med den borgerliga estetiken. Och i *Bokslut från LM* diskuterar Palm hur ett sådant brott skulle kunna se ut. "Det stora bekymret för den samhällskritiske författaren", hävdar han, är inte att "de flesta missförhållanden är upptäckta", utan "att de

är så grundligt upptäckta att de har blivit invanda".⁴² Därför måste författaren mobilisera det Palm kallar "retorisk fantasi".⁴³ Det är (delvis) mot denna bakgrund som Palms kritik av den arbetarlitterära traditionen måste förstås. Eftersom arbetarförfattarna – enligt Palm – aldrig lyckats bryta den borgerliga hegemonin på estetikens område har de inte heller lyckats bryta den borgerliga hegemonin i samhället i stort.

Även hos de av 1970-talets arbetarförfattare som inte överger den gestaltande fiktionen hittar man en kritisk diskussion av arbetarlitteraturens möjligheter att skildra den moderna, föränderliga klassverkligheten. Som exempel kan man anföra Aino Trosells *Socialsvängen* (1978). Där tematiseras fenomenet klass i självmedveten dialog med föreställningen om folkhemmet som ett samhälle där den sociala ingenjörskonsten desarmerat klassmotsättningarna. Bland annat skildrar Trosell hur socialarbetarna – en av de yrkesgrupper som hade att utföra de sociala ingenjörernas order – är helt oförmögna att förstå det samhälle i vilket de verkar. Romanens huvudkaraktär, socialassistenten Elisabeth, hävdar exempelvis att hennes kollegor varken vill "erkänna problemens orsaker" eller "lösa dom".⁴⁴ Och det som inte begrips är att även välfärdsstaten Sverige är ett klassamhälle. De människor Elisabeth möter i sin dagliga gärning är nämligen "klassamhällets lägsta".⁴⁵ Men de behandlas som misslyckade individer som borde underkasta sig primalskriksterapi.

Insikten om samhällets klasskaraktär sitter dock långt inne för Elisabeth. Och anledningen till detta är att hon inte har tillgång till något fungerande språk för att beskriva den samtida klassverkligheten. När hon hör sin marxistiske kollega Stig prata om klassamhället erkänner hon exempelvis att han nog har "svaret på hennes frågor".⁴⁶ Men istället för att ta över den marxistiska dogmatiken trevar sig Elisabeth försiktigt fram i sina försök att förstå klassamhället. Bland annat funderar hon

mycket över hur hennes egen situation förhåller sig till makens, bageriarbetaren Håkan. Han lever upp till den traditionella bilden av en arbetare, medan Elisabeth officiellt gjort en klassresa. Men när hon grunnar på hur hon har det på sitt jobb framstår det inte som självklart att hon klättrat på klasstegen: ”Här fanns inga förmån som hotade eller stämpelklockor som gick på rött. Ändå hade hon aldrig varit så rädd på någon arbetsplats”.⁴⁷

Trosell skildrar alltså hur Elisabeth är oförmögen att förstå den egna klassverkligheten, eftersom hon är fångad i en daterad schablonföreställning om klass. Dessutom aktualiserar hon på ett självreflexivt sätt litteraturens oförmåga att undersöka det moderna klassamhället. Elisabeth har tidigare varit bokslukare. Men när hon hamnat på glid i klassamhället uppstår det en besvärande dissonans mellan verkligheten och litteraturen: ”Vardagens prosa kilade ständigt in sig i dikten, ville vara med, kommenterade och kritiserade”.⁴⁸ Samtidigt som Trosell ansluter till den arbetarlitterära traditionen genom att i den realistiska romanens form skildra klass, visar hon alltså också att denna tradition (ännu) inte lyckats etablera något fungerande språk för en sådan skildring.

Under 1980- och 1990-talen var arbetarlitteraturens ställning i den litterära offentligheten svag.⁴⁹ Detta ledde bland annat till att arbetarförfattare slöt sig samman för att kunna agera kollektivt i litteraturdebatten. Ett exempel på detta är bildandet av författargruppen Fyrskift, som bestod av Reidar Jönsson, Hans Lagerberg, Gunder Andersson och Kjell Johanson. Fyrskift gav bland annat ut två antologier – *Vägarbete* (1985) och *Vägval* (1987) – i vilka man presenterade de egna författarskapen och diskuterade arbetarlitteraturens historia och möjliga framtid.

I framför allt *Vägval* uppvisas ett ytterst ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen. Å den ena sidan hävdar gruppmedlemmarna hemhörighet i denna tradition.

Å den andra sidan argumenterar de för att den behöver förnyas, framför allt genom att dess realistiska berättarmodus berikas av ett närmande till modernistisk och postmodernistisk estetik. Ett typiskt exempel på denna hållning hittar man i Andersson uppsats ”1970-talet och den nya arbetarlitteraturen”. Där skrivs Fyrskift-medlemmarna in i en arbetarlitterär tradition som sträcker sig tillbaka till det tidiga 1900-talet.⁵⁰ Samtidigt betonas emellertid att de står för en förnyelse av denna tradition, exempelvis genom att Andersson framhåller att Lagerberg använder sig av ett modernistiskt formspråk.⁵¹ Och en liknande argumentation finner man i Lagerbergs analys av Jönssons författarskap. Lagerberg inleder sin framställning med att placera in Jönsson i den ”stora tradition” som utgörs av ”arbetarskildrare och radikala samhällsskildrare”.⁵² Dock betonar han även att Jönsson också hör hemma i ”en modernistisk tradition”.⁵³

Efter 1980- och 1990-talens lågkonjunktur kan man iakttä ett arbetarlitterärt uppsving, som kanske bäst symboliseras av framgångarna för Susanna Alakoski och Åsa Linderborg med romanerna *Svinalängorna* (2006) och *Mig äger ingen* (2007), i vilka klass skildras i kritisk dialog med föreställningarna om det mångkulturella och postindustriella samhället.⁵⁴ Samma dialog med de hegemoniska diskurserna om att det samtida Sverige inte längre skulle vara något klassamhälle hittar man även hos Maria Hamberg. I novellen ”Morgon” (2002) skildrar hon arbetare som är på väg till sin arbetsplats på ett sätt som leder tankarna till Martin Kochs beskrivning av samma fenomen i inledningen till romanen *Arbetare* (1912). Men medan Koch beskriver arbetarna som ett relativt homogent kollektiv visar Hamberg istället hur den hegemoniska föreställningen om det mångkulturella samhället leder till att arbetarna delar upp sig enligt etniska skiljelinjer.⁵⁵ Samtidigt som Hamberg etablerar en intertextuell förbindelse till en äldre arbetarförfattare markerar hon alltså distans till dennes klas-

skildring genom att betona att hon skriver under andra historiska omständigheter.

En aspekt av det arbetarlitterära uppsvinget under de senaste åren utgörs av att flera relativt etablerade författare närmast sig arbetarlitteraturen. Som exempel kan man nämna Johan Jönsson, vars diktsamling *Efter arbets-schema* (2008) genom sitt tydliga fokus på arbetslivet och frågor om klass tydligt signalerar hemhörighet i den arbetarlitterära traditionen. Ett annat exempel är Kristian Lundbergs *Yarden* (2009), som kommit att uppmärksammas som ett av de viktigaste verken inom den samtida arbetarlitteraturen.

Yarden är en berättelse om klass. Men i ännu högre grad är den en berättelse om att skriva om klass. Och i skildringen av detta tema ger Lundberg uttryck för en ytterst ambivalent hållning till den arbetarlitterära traditionen.

Jag-berättaren i *Yarden* betonar ständigt att det är svårt att skriva om klass. Ett exempel på detta hittar man i följande fundering: "Klasskampen förs hela tiden; det är en annan klass som långsamt och ibland snabbt tvingar oss längre och längre bort. Hur skall jag kunna berätta för min son vem jag är – varifrån jag kommer?"⁵⁶ En anledning till dessa svårigheter är att den klassdiskurs som formuleras i *Yarden* är subaltern i förhållande till de hegemoniska föreställningarna om det samtida Sverige som ett samhälle där klassmotsättningarna spelat ut sin roll. Denna subalternitet tematiseras bland annat av Lundberg i hans beskrivning av Västra Hamnen i Malmö som ett "märkligt område" där "allt vilar på ett arbete som nu är osynliggjort".⁵⁷ Här aktualiseras hur föreställningen om det postindustriella samhället osynliggör arbetarklassen. Västra Hamnen – där Kockumsvarvet tidigare låg, men där man idag hittar Malmö högskola och exklusiva lägenheter och restauranger – är en symbol för det postindustriella Malmö.⁵⁸ Och denna symbol osynliggör att områdets historia är intimt förknippad med såväl det industriarbete som tidigare utförts där som det arbete som

skildras i *Yarden*.⁵⁹ Den döljer också att även den postindustriella verkligheten vilar på arbete – på att någon producerar de värden som bekostar högre utbildning, lyxlägenheter och gourmetmiddagar.

Lundberg tematiserar även hur klassdiskursen i *Yarden* står i konflikt med de dominerande litterära idealen. "Får man inte lätt ett löjets skimmer över sig om man som medelålders centralryker plötsligt börjar tala om ett sådant diffust begrepp som klasskamp?", frågar sig exempelvis berättaren.⁶⁰ Det implicita svaret på denna fråga är jakande, för i *Yarden* skildras hur helt andra frågor än klasskampen står på dagordningen i den litterära offentligheten. Där pågår en "en konflikt, en litterär strid" mellan "anhängarna av romantiska förbundet och en mer språkorienterad grupp".⁶¹

Lundbergs förhållande till den arbetarlitterära traditionen tycks i allra högsta grad präglas av ambivalens. Vissa uppgifter tyder på att han emellanåt anammat beteckningen arbetarförfattare.⁶² Men i en artikel i *Helsingborgs Dagblad* skriver han att han aldrig kallat sig arbetarförfattare och att han värjer sig mot begreppet eftersom det "saknar både innehåll och substans".⁶³ Oavsett om Lundberg bör betraktas som arbetarförfattare eller inte – en fråga som i praktiken kommer att avgöras i receptionen av hans verk – är det dock uppenbart att han intresserar sig för den arbetarlitterära traditionens utveckling.⁶⁴ I artikeln "Statarberättelse, språkkritik" i *LO-Tidningen* skriver han exempelvis att föreställningen att "arbetarlitteratur ska vara berättande realistiska romaner med sociala förtecken" utgör ett problem eftersom den aktualiserar "den traditionella arbetarlitteraturens maktanspråk, som vi nu håller på att frigöra oss ifrån".⁶⁵ Som exempel på denna frigörelse nämner han bland annat "Emil Boss debutdiktsamling som [...] använder sig av ett språk som försöker att underminera själva språkets maktanspråk" och "Katarina Frostensons undersökning av språket".⁶⁶ Och i en artikel i *Vasabladet* med

rubriken ”Dags att gå ut i strid” argumenterar Lundberg både för att den arbetarlitterära traditionen är viktig och för att den behöver förnyas. Först hävdar han att den vrede över sakernas tillstånd som arbetarlitteraturen tidigare uttryckt saknas i dagens litteratur: ”Tänk Ivar Lo-Johansson. Tänk arbetarlitteraturens vrede. Oförsonlighet. Vem är arg idag? Vem skriver ’Hatets sånger?’”⁶⁷ Därefter framhåller han behovet av en arbetarlitterär nyorientering, som dels bygger på ett återvändande till källorna, dels på ett överskridande av de traditionella perspektiven: ”Arbetarlitteratur består av två ord. Det blir inte litteratur bara för att man beskriver ett arbete. Det behövs en nyorientering också där, tillbaka till källorna. Jag talar om en radikalitet som rymmer klass, etnicitet och kön. Jag talar om en arbetarlitteratur med existentiella förtecken.”⁶⁸

Även i *Yarden* tematiseras ett ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen. Å den ena sidan finner man en rad anspelningar på äldre arbetarlitteratur. Jag-berättaren nämner exempelvis flera gånger att han läst och tagit intryck av Ivar Lo-Johansson och ”statarlitteraturen”.⁶⁹ Å den andra sidan markeras distans till traditionen. Som exempel kan man anföra berättarens negativa inställning till en författare som tidigare skildrat arbetet i Malmö hamn: ”[E]n lokal författare som för tjugo år sedan arbetade i hamnen fotograferas vid det nerrasade lagerhuset. Jag läser intervjun med honom i tidningen senare; han talar nostalgiskt, talar med värme om alla kufar och särartsmänniskor som befolkade hamnen. Jag tänker: jag pissar på det.”⁷⁰

Ett av problemen med den arbetarlitterära traditionen tycks alltså vara att den bygger på (ett nostalgiskt förhållande till) föräldrade klasserfarenheter. Men ännu viktigare tycks det faktum vara att den äldre arbetarlitteraturens realistiska berättarmodus inte förmår blottlägga de klasstrukturer som berättaren i *Yarden* vill skildra. I anslutning till reflektionen om huruvida det går att använda ordet

klasskamp i litteraturen antyds exempelvis att detta ord inte förmår uttrycka ”vad det verkligen handlar om”: ”Det utgår från att klasserna skulle vara definierade, tydliga.”⁷¹

Även i Jenny Wrangborgs diktsamling *Kallskänken* (2010) finner man ett ifrågasättande av de former för klasskildring som växt fram inom arbetarlitteraturen, och liksom hos Lundberg (och Salomonson, Palm, Trosell, Fyrskift etc.) leder detta till ett ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen.

Wrangborg kallar sig själv arbetarförfattare.⁷² Att hon nästan uteslutande skriver *om* och *för* arbetare (det senare huvudsakligen i betydelsen partitagande för den socialistiska arbetarrörelsen) och att hon framhäver att hon själv är just arbetare gör också att hennes diktning till punkt och pricka lever upp till Lars Furulands definition av fenomenet arbetarlitteratur.⁷³ Dessutom hittar man i Wrangborgs dikter starka intertextuella kopplingar till den arbetarlitterära traditionen. Hennes dikt ”Jämlikar” påminner exempelvis så starkt om Stig Sjödings ”Motsträvigt och med hjärtat fullt av trots” från diktsamlingen *Sotfragment* (1949) att den nästan kan läsas som en moderniserad version av densamma.⁷⁴

Det övergripande syftet med Wrangborgs diktning är att skapa klassmedvetandet inom arbetarklassen för att därigenom möjliggöra kamp mot klassorättvisor.⁷⁵ Dock tematiserar hon hur förverkligandet av detta syfte försvåras av att den egna diskursen om klass, klassorättvisor och klasskamp är subaltern i förhållande till de dominerande idealen i såväl samhället i stort som i litteraturen.⁷⁶ Det senare kommer bland annat till uttryck i dikten ”Vi måste prata”:

de säger att socialismen skymmer
sikten för läsaren
att själva ordet är för stort
för att skrivas in i poesin.⁷⁷

Wrangborgs klasspolitiska ambitioner förutsätter alltså framväxten av en ny litteratur.

Och denna insikt leder till att hennes förhållande till den arbetarlitterära traditionen blir ambivalent.

*

I den moderna svenska arbetarlitteraturen finner man ofta ett ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen. I viss utsträckning kan detta förklaras med hänvisning till kampen om symboliskt kapital i det litterära fältet. Men i huvudsak beror det på anledningar som är specifika för just arbetarlitteraturen.

Att författare hävdar hemhörighet i den arbetarlitterära traditionen, eller att de accepterar att inrangeras i denna tradition, beror i stor

utsträckning på att traditionstillhörigheten ger legitimitet åt deras subaltern klassdiskurser. Att samma författare ofta markerar distans till traditionen har flera anledningar. En av dessa är att de hegemoniska föreställningar om klass i dialog med vilka arbetarlitteraturens diskurser om klass formuleras ständigt förändras, vilket får som resultat att den äldre arbetarlitteraturen ofta framstår som daterad. En annan anledning är att den arbetarlitterära traditionen förblivit en subaltern strömning i den svenska litteraturen, vilket kan leda till att dess konventioner för klassbildning kan komma att uppfattas som estetiskt och politiskt otillfredsställande.

Noter

- 1 Magnus Nilsson, *Arbetarlitteratur*, Lund: Studentlitteratur, 2006, s. 25 (= Nilsson 2006a). Magnus Nilsson, "Arbetarlitteratur, identitet, ideologi", i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2006:3–4, s. 166 (= Nilsson 2006b).
- 2 Nilsson 2006a, s. 10.
- 3 Richard Steffen, *Översikt av svenska litteraturen. Femte delen. Tiden 1900–1920*, Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag, 1921, s. 7.
- 4 Lennart Thorsell, "Den svenska parnassens 'demokratisering' och de folkliga bildningsvägar-na", i Lars Furuland & Johan Svedjedal (red.), *Litteratursociologi*, Lund: Studentlitteratur, 1997.
- 5 Nilsson 2006a, s. 24.
- 6 Axel Uhlén, *Arbetardiktningens pionjärperiod 1885–1909*, Stockholm: Ordfront, 1978, s. 97 och 143f.
- 7 Se Jan Stenkvist, *Proletärskalden. Exemplet Ragnar Jändel*, Stockholm: Gidlunds, 1985, s. 227–232.
- 8 Raymond Williams, *Marx och kulturen. En diskussion kring marxistisk kultur- och litteraturteori*, övers. Anette Rydström, Stockholm: Bonniers, 1980, s. 97.
- 9 Pierre Bourdieu, *Konstens regler*, övers. Johan Stierna, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2000, s. 238.
- 10 För en analys av författaridentiteten arbetarförfattare i det litterära fältet i Sverige under 1900-talet, se Magnus Nilsson, *Den föreställda mångkulturen. Klass och etnicitet i svensk samtidsprosa*,

- Hedemora: Gidlunds, 2010, s. 46ff. (= Nilsson 2010a).
- 11 Bourdieu 2000, s. 110 och 190. För en diskussion av författarrollen arbetarförfattare med utgångspunkt i Bourdieus resonemang om det litterära fältets olika hierarkiserings- och differentieringsprinciper, se Nilsson 2010a, s. 47ff.
- 12 Pierre Bourdieu, *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, övers. Richard Nice, New York/London: Routledge, 2007, s. 240. Pierre Bourdieu (i samarbete med Yvette Desautel), "Modeskaparen och hans märke. Bidrag till en teori om magin", i Donald Broady och Mikael Palme (red.), *Kultursociologiska texter*, övers. Thomas Gerholm m.fl, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1993, s. 84.
- 13 Nilsson 2010a, s. 13f., 54–68 och 159–192.
- 14 De viktigaste av dessa studier är Eric Schocket, *Vanishing Moments. Class and American Literature*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006 och Julian Markels, *The Marxian Imagination. Representing Class in Literature*, New York: Monthly Review Press, 2003.
- 15 Schocket 2006, s. xi.
- 16 Mikael Hallberg och Tomas Jonsson, "Per Albin Hansson och folkhemsretorikens framväxt", i Erik Åsard (red.), *Makten, medierna och myterna*, Stockholm: Carlssons, 1996, 125–147.
- 17 Nilsson 2010a.
- 18 Magnus Nilsson, "Swedish working class literature and the class politics of heritage", i Laura Jane Smith, Paul A. Shackel & Gary Campbell (red.), *Heritage, Labour and the Working Classes*, London/New York: Routledge, 2011, s. 184 (= Nilsson 2011a).
- 19 Magnus Nilsson, "Klassmärkt radikalism" i *Clarté* 2011:2, s. 55 (= Nilsson 2011b).
- 20 Eva Adolfsson, "Hemlös och frusen, rädd och hungrig", i *Arbetarhistoria* 1995:73–74, s. 8. Se även Sandra Mischliwietz och Magnus Nilsson, "Barnet, arbetaren, arbetarförfattaren", i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2011:2, s. 11f.
- 21 Folke Fridell, *Återblick och framtidssyn*, Göteborg: Författarförlaget, 1970, s. 37.
- 22 Ibid., s. 24f.
- 23 Folke Fridell, *Död mans hand*, Stockholm: Federativs, 1946, s. 180f.
- 24 Ibid., s. 6.
- 25 Ibid., s. 202.
- 26 Folke Fridell, *Greppet hårdnar*, Stockholm: Federativs 1948, s. 7.
- 27 Ibid., s. 35.
- 28 Magnus Nilsson, "Kurt Salomonsons ämne: Kampen under ytan", i *Clarté* 2010:1, s. 56f. (= Nilsson 2010b).
- 29 Ibid., s. 54f.
- 30 Kurt Salomonson, *Grottorna*, Stockholm: Prisma, 1965, s. 5.
- 31 Kurt Salomonson, *Grottorna*, Stockholm: Norstedts, 1956, s. 12.
- 32 Ibid., s. 110.
- 33 Lars-Göran Malmgren, *Göran Palms LM-böcker. Två industrireportage och deras mottagande*, Stockholm: Författarförlaget, 1977, s. 78.
- 34 Ibid., s. 90.
- 35 Göran Palm, *Ett år på LM*, Göteborg: Författarförlaget, 1972, s. 42.
- 36 Ibid.
- 37 Göran Palm, *Bokslut från LM*, Göteborg: Författarförlaget, 1974, s. 98.
- 38 Ibid., s. 222, 309 och 197.
- 39 Palm 1972, s. 61.
- 40 Ibid., s. 63.
- 41 Malmgren 1977, s. 71.
- 42 Palm 1974, s. 75.
- 43 Ibid., s. 77.
- 44 Aino Trosell, *Socialsvängen*, Stockholm: Ordfront, 1978, s. 10.
- 45 Ibid., s. 65.
- 46 Ibid.
- 47 Ibid., s. 10.
- 48 Ibid., s. 101f.
- 49 Nilsson 2006a, s. 87f.
- 50 Gunder Andersson, "1970-talet och den nya arbetarlitteraturen", i Gunder Andersson m.fl. (red.), *Vägval: Om realismens möjligheter*, Stockholm: Carlssons, 1987, s. 12f.
- 51 Ibid., s. 22.
- 52 Hans Lagerberg, "Att tränga in i pyramiden. En upptäcktsfärd i Reidar Jönssons romaner", i Andersson m.fl. 1987, s. 162.
- 53 Ibid., s. 173.
- 54 Nilsson 2010a, s. 159–192.
- 55 Ibid., s. 56.
- 56 Kristian Lundberg, *Yarden. En berättelse*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2009, s. 35.

- 57 Ibid., s. 34.
- 58 Magnus Nilsson, *From Industrial to Colorful*, Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM) Malmö University 2010, s. 4ff. (= Nilsson 2010c), <http://hdl.handle.net/2043/10349>
- 59 Ibid., s. 18.
- 60 Lundberg 2009, s. 52.
- 61 Ibid., s. 94.
- 62 Se t.ex. "Arbetarlitteratur och Arbetsplatslitteratur", <http://hassleholmsbibliotek.blogspot.com/2011/02/arbetarlitteratur-och.html>. 2011-03-04.
- 63 Kristian Lundberg, "Jag är ingen arbetarförfattare", *Helsingborgs Dagblad* 2011-04-14.
- 64 För en diskussion av frågan om huruvida Lundberg bör betraktas som arbetarförfattare – och av denna frågas politiska dimensioner – se Magnus Nilsson 2011b, s. 55ff.
- 65 Kristian Lundberg, "Statarberättelse, språkkritik", i *LO-Tidningen* 2011-03-03.
- 66 Ibid.
- 67 Kristian Lundberg, "Dags att gå ut i strid", i *Vasabladet* 2011-06-21.
- 68 Ibid.
- 69 Lundberg 2009, s. 120 och 123.
- 70 Ibid., s. 76.
- 71 Ibid., s. 52.
- 72 Isabella Rothberg, "Köket som fabrik", i *Ny Tid* 2010-10-25, <http://www.nytid.fi/2010/10/koket-som-fabrik/> 2011-03-04.
- 73 Lars Furuland, "Arbetets ansikten i arbetarlitteraturen", i *Arbetarhistoria* 1984:1–2, s. 14.
- 74 Magnus Nilsson, "Ord i rätten tid", i *Clarté* 2010:4, s. 50 (= Nilsson 2010d).
- 75 Ibid., s. 49.
- 76 Ibid., s. 50.
- 77 Jenny Wrangborg, *Kalkskänken*, Stockholm: Kata förlag, 2010, s. 78.

Summary

Fitting in and Rebelling:

On the Ambivalence towards Tradition in Modern Swedish Working-Class Literature

This article analyzes the ambivalent attitude of several Swedish working-class writers towards the tradition of working-class literature during the period 1945–2010. To certain extent, this ambivalence is a product of some aspects of the general symbolic economy in the field of literary production. Primarily, however, it is the result of conditions specific to Swedish working-class literature. Working-class writers often motivate their membership to the tradition of working-class literature in terms of the tradition's legitimizing of radical class discourses both within and beyond the field of literature. At the same time, however, the subaltern status of this tradition often makes its conventions for literary representations of class appear aesthetically and politically unsatisfactory. Furthermore, over time, the general cultural production of class on a societal level necessitates a break with the class-political literary strategies developed within the tradition of working-class literature.

Keywords:

Swedish Working-Class Literature, Tradition, Class